

NOVIJE KNJIGE O ČAKAVŠTINI (1990–2000)

U proteklih deset godina u Rijeci je napisano i tiskano pet knjiga o čakavskim govorima i priređen zbornik o jednom riječkom, fijumanskom idiomu. Autorica je četiriju knjiga Iva Lukežić, a jednu je napisala u suautorstvu s Marijom Turk. Ovomu valja pribrojiti i knjigu Line Pliško o govoru Barbanštine. Kronološki se daje pregled knjiga, s posebnim naglaskom na metodologiju pisanja.

Iva Lukežić: *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*,
Izdavački centar Rijeka, Rijeka 1990, 128 str.

Iva Lukežić izdvaja ikavsko-ekavske govore u zaseban čakavski ikavsko-ekavski dijalekt na temelju važnih čakavskih jezičnih značajki – ponajprije dvojakoga refleksa *jata*, jezične konstante koja te govore svrstava u zasebnu strukturu otpornu prema višestoljetnim supstratnim i adstratnim pritiscima, potom akcentuacije sa zakonitostima što obilježavaju ikavsko-ekavski jezični kompleks kao sustav, te na temelju njihove teritorijalne i povijesne stratifikacije. Kako bi utvrdila njihov identitet, stavlja ih u suodnos prema drugim genetski srodnim sustavima, pri čemu uočava višestruku isprepletenost s njima, ali i njihovu jezičnu autonomiju. Prostor na kojem su smješteni govori toga dijalekta nije zemljopisno ujednačen, a pronađene jezične značajke nisu ravnomjerno raspoređene. Stoga je autorica promotrila odnose unutar sustava ikavsko-ekavskoga dijalekta i utvrdila tri poddijalekta: 1) primorski poddijalekt konzervativnih jezičnih značajki; 2) kontinentalni poddijalekt ekstenzivno evolutivnih jezičnih crta; 3) rubni poddijalekt sa značajkama intenzivne jezične evolucije. Prema opisu njihovih teritorijalnih i jezičnih osobitosti (fonološko-fonetskih i prozodijskih te morfoloških) Iva Lukežić zaključuje kako je ikavsko-ekavski dijalekt “mozaična cjelina u koju su jezičnim i teritorijalnim zajedništvom objedinjene tri jezično-teritorijalne podcjeline”.

Na kraju knjige daje se popis literature, objavljenih izvora za građu i rukopisnih izvora, među kojima su magnetofonski zapisi s terena i upitnici. Autorica je, za potrebe svoga terenskog istraživanja ikavsko-

-ekavskih govora, sastavila poseban upitnik za utvrđivanje *jata*. Među priloge u knjizi uvršene su tablice: o tipovima i čestoti duljenja kratkog akcenta u ikavsko-ekavskim govorima i o jezičnim značajkama u ikavsko-ekavskim govorima. Prilaže se i karta ikavsko-ekavskoga dijalekta i njegovih poddijalekata.

Iva Lukežić: *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština*,
Izdavački centar Rijeka, Rijeka 1996, 168 str.

Nakon uvodnoga dijela o povijesti istraživanja i istraženosti trsatsko-bakarskih i crikveničkih govora, počevši od 1876, autorica posebno razrađenom metodologijom utvrđuje ekavski refleks *jata*, naglasni sustav (stari troakcenatski s distribucijom kratkosilaznoga naglasaka, dugosilaznoga i čakavskoga akuta na svim trima slogovnim pozicijama u riječi: početnoj, središnjoj i završnoj), potom morfološki sustav imenica i imeničkih riječi te glagola. Autorica prikazuje suvremeno jezično stanje u tim jezičnim cjelinama u usporedbi s dvama ishodišnim: praslavenskim i starohrvatskim. Takvom metodologijom, temeljenom na usporedbi dijakronijskoga i sinkronijskoga stanja, Iva Lukežić prikazuje primjerice refleks *jata* u korijenskim, tvorbenim i oblikotvornim morfemima s nekadašnjim praslavenskim i starohrvatskim *jatom* u njihovu sastavu. Na temelju usporedbe morfologije glagola u dijakroniji i sinkroniji zaključuje kako je glagolski sustav, po broju glagolskih oblika, u govorima trsatsko-bakarskoga i crikveničkoga tipa znatno pojednostavljen u odnosu na ishodišno stanje, dok su zadržane, među ostalim, neizmijenjene glagolske kategorije vremena, lica, broja, vida, stanja i načina.

U *Dodatnim dijalektološkim opaskama* ekavske govore trsatsko-bakarskoga i crikveničkoga tipa Iva Lukežić razlikuje od teritorijalno i jezično najbližega liburnijskoga tipa govora unutar sjeverozapadnoga ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja; inovativne jezične posebnosti otkriva u primarno ekavskom refleksu *jata*, u primarno staroj akcentuaciji i u morfologiji imeničkih riječi.

Na kraju knjige autorica prilaže dijalektološku kartu sjevernoga Hrvatskoga primorja sa zaledem.

Iva Lukežić: *Govori Klane i Studene*,
Libellus (Knjižnica Analize, portreti, studije, kolo 2, knjiga 1),
Crikvenica 1998, 192 str.

Na temelju jezičnih značajki prikupljenih sustavnim istraživanjem govora na terenu Iva Lukežić izdvaja govore o kojima cjelokupna dijalektološka literatura daje malo ili ništa podataka. Među takve se ubrajaju i govori Klane i Studene, dvaju mjesta na sjeveroistočnome rubu čakavskih ekavskih govora liburnijskoga tipa. Autorica daje pregled jezičnih posebnosti ikavskih govora Klane i Studene u odnosu na genetski, geografski i kulurološki najbliže jezične sustave. Jezičnu je građu prikupila terenskim upitnicima za utvrđivanje refleksa jata, dio jezičnoga materijala temelji na podacima ekscerpiranim iz ogleđa govora, a dio je jezičnih podataka preuzet iz pjesama pjesnika iz Klane, objavljenih u zbornicima Društva za povjesnicu Klana.

Jezične se posebnosti u tim govorima odvajaju prema hijerarhijskoj slojevitosti, na četiri razine: 1) razinu alijetetnih jezičnih značajki; 2) razinu alteritetnih jezičnih značajki; 3) razinu arealnih jezičnih značajki; 4) razinu rubnih jezičnih značajki, svojstvenih rubnomu čakavsko-kajkavskom međudijalektu u sjeverozapadnome arealu. Tako razvrstanim jezičnim činjenicama autorica argumentira autohtonost tih dvaju govora na čakavskome sjeverozapadu, u susjedstvu sa starosjedilačkim ekavskim i ikavsko-ekavskim govorima, odnosno na čakavskoj margini sjeverozapadnoga rubnoga areala koji "prostorno i jezično povezuje gorskokotarsku primarno kajkavsku i buzetsku primarno čakavsku regiju."

Donose se ogleđi govora Klane i Studene i karta govora s međudijalekatskim značajkama na koju su uvršteni primjerice i mjesni govori Rupe i Lipe, u dijalektološkoj literaturi također malo istraživani čakavski ekavski govori. Njih je, za potrebe svoje disertacije, detaljnije istražila Silvana Vranić.

Iva Lukežić, Marija Turk: *Govori otoka Krka*,
Libellus (Knjižnica Analize, portreti, studije, kolo 2, knjiga 2),
Crikvenica 1998, 325 str.

Iva Lukežić i Marija Turk opisuju krčke govore (unutar čakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta) na fonološkoj, morfološkoj i leksičkoj razini. Uvodni dio o geografskom položaju otoka s kratkom povijesti, naseljima i stanovništvu, istraživanjima i obradi mjesnih krčkih go-

vora, zatim opis fonoloških sustava i podsustava te krčku frazeologiju izradila je Marija Turk, morfološki sustav i mikrosustave u tim govorima Iva Lukežić, a klasifikaciju krčkih govora autorice prikazuju zajedno. Istom su metodologijom na svim razinama analizirane jezične značajke u dvama potvrđenim modelima krčkih govora, starinačkom i doseljeničkom. Za svih 65 naseljenih mjesta otoka Krka prikupljeni su relevantni podaci za analizu fonološke, prozodijske i morfološke razine tih govora, a za leksičku su razinu prikupljeni podaci razlikovni za pojedine mjesne govore. Kako se u dijalektološkoj literaturi mikrosustavi i makrosustavi opisuju ponajviše na fonološkoj razini, manje na morfološkoj, a ponajmanje se daje njihova frazeologija, autorice su i u tim dvjema potonjim razinama podrobno razradile i klasificirale istraživane jezične značajke. Marija Turk razvrstava frazeme kao činjenice krčke čakavštine prema njihovoj strukturi na fonetsku riječ (*od dešpetta, bez potrebe*), frazemske sintagme (npr. pridjevni frazem *pod spovidno ime* sa značenjem *povjerljivo, tajno*), frazemske rečenice (primjericice samostalna frazemska rečenica *Finili su Mare bali*); potom razrađuje frazemske inačice na svim jezičnim razinama te, među ostalim, analizira sintaktičke i semantičke odnose u frazemima.

U posljednjem poglavlju autorice klasificiraju krčke govore; Marija Turk ih klasificira na temelju fonološke raščlambe, Iva Lukežić prema morfološkim činjenicama utvrđenim u krčkim mjesnim govorima, a potom se daje usporedna fonološka i morfološka klasifikacija tih govora. Na kraju se donosi karta govora otoka Krka.

Iva Lukežić: *Fijumanski idiom*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka 1999, 100 str.

Zbornik tekstova triju autora (Józsefa Berghoffera, Guida Depolija i Márije Bató) priredila je Iva Lukežić dopunivši ga napomenama o fijumanskom govoru i bilješkom o autorima. Fijumanski je idiom jedan od dvaju riječkih mjesnih govora (drugi je riječka čakavica koja kopni u prvoj polovini 20. stoljeća); on pripada romanskoj jezičnoj zajednici i opstao je do danas "među riječkim starincima koji se nacionalno očituju kao Talijani".

Njihov je jezik venecijaniziran i u recentnijoj dijalektološkoj literaturi klasificiran kao jedan od mjesnih tipova venetske dijalekatske skupine talijanskoga jezika.

Iva Lukežić naziva ga fijumanskim idiomom kao "najširim i najneutralnijim jezikoslovnim terminom ne želeći se unaprijed prikloniti

bilo kojem poznatom stavu o genetskoj pripadnosti govora riječkih romanskih starinaca". U starijoj se dijalektološkoj literaturi on naziva fijumanskim dijalektom pa autori tekstova (rođeni u drugoj polovini 19. i početkom 20. stoljeća) proučavaju gramatiku fijumanskoga dijalekta.

Lina Pliško: *Govor Barbanštine*, Knjižnica Tabula,
Filozofski fakultet u Puli, Pula 2000, 216 str.

Jezičnu građu opisanu u knjizi Lina Pliško temelji na svome magistarskom radu pod mentorstvom Ive Lukežić. Knjiga je posljednja u nizu dijalektoloških na čakavskome terenu. Terenski je rad u mjesnim govorima Barbanštine obuhvatio jezični materijal koji je Lina Pliško prikupila posebno koncipiranim upitnikom za ispitivanje fonoloških i morfonoloških osobitosti; uvid u naglasni sustav barbanskih mjesnih govora, fonetiku i ostale jezične činjenice koje nisu obuhvaćene upitnikom dobiven je iz transkribiranih snimki govora izvornih govornika. Fonološke, morfonološke i neke morfološke jezične osobitosti autorica je analizirala usporedbom sličnosti i različitosti prema jezičnim činjenicama u drugim dijalektima te ih odredila na alijetetnoj i alteritetnoj hijerarhijskoj razini. Takvom je metodologijom utvrđena pripadnost jezičnih činjenica određenomu dijalektu, odnosno Lina Pliško govor Barbanštine pribraja jugozapadnomu istarskom ili štakavsko-čakavskom dijalektu, a kako u njemu interferiraju općečakavske, južnočakavske, sjevernočakavske i srednjočakavske jezične crte, dijeli ga na središnju i južnu podskupinu te na rubnu u kojoj se prepleću jezične značajke prvih dviju podskupina.

Na kraju se knjige prilažu dijalektološke karte, među kojima i karta Barbanštine.

Irena Drpić